

ТНК І НАЦІОНАЛЬНІ ДЕРЖАВИ : РОЛЬ І МІСЦЕ В СУЧАСНІЙ МІЖНАРОДНІЙ СИСТЕМІ

Досліджено співвідношення держав і ТНК як важливих суб'єктів міжнародних відносин, визначені і проаналізовані критерії порівняння ролі і місця держав та ТНК в сучасній світогосподарській системі.

Постановка проблеми. Найважливішою складовою і одночасно головним механізмом загальних процесів глобалізації виступає транснаціоналізація. Вона є найбільш суттєвим елементом і одним із основних контурів – регуляторів, що забезпечують єдність функціонування світової економіки.

Одна із характерних рис транснаціоналізації – різке зростання взаємозалежності національних держав, зумовлене визначальним впливом зовнішніх чинників і формуванням транснаціонального капіталу. Для сучасних транснаціональних корпорацій (ТНК) є характерним виникнення багатоаспектної системи відносин, що по своїй сутності перевищує національні системи. Рівень адаптивності організаційних структур ТНК, здатності до реагування на зміни у навколишньому оточенні, інтеграції факторів виробництва різної державної належності дозволили зайняти їм центральне місце в сучасній світогосподарській системі.

ТНК здійснюють все більший вплив на міжнародні відносини і світову економіку в цілому, розвиток якої в значній мірі визначається особливостями їх розвитку. З огляду на це, без розуміння ролі ТНК в міжнародному бізнесі, аналізу сучасних тенденцій їх розвитку неможливе усвідомлене сприйняття економічних, політичних та культурних світових реалій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемам дослідження феномену ТНК, економічного механізму

їх функціонування, пріоритетів та проблем розвитку в умовах глобалізації присвячено ряд праць зарубіжних і вітчизняних науковців. Авторами Р. Робінзоном, С. Кіндлбергером, Х. Перлмутером, Ф. Руттом, С. Хіршем, Т. Ангмоном здійснений аналіз передумов, етапів формування і факторів розміщення транснаціональних компаній. Білоус Т.Я, Білошапка В.А., Рокоча В., Плотніков В., Новицький В., Руденко Л. дослідили типи, організаційні форми інтеграції компаній, механізм їх функціонування.

Невирішена раніше частина загальної проблеми. Аналіз останніх досліджень показав, що, не зважаючи на достатньо вагомий обґрунтування ролі і напрямків розвитку ТНК, застосування методологічних та практичних підходів

до пізнання сутності і особливостей їх функціонування, ще потребує подальшого дослідження проблема визначення співвідношень, пріоритетності, ролі і місця держав та ТНК в умовах сучасної міжнародної системи.

Мета статті. Метою статті є дослідження співвідношень держав і ТНК як важливих суб'єктів міжнародних відносин, визначення і аналізу критеріїв порівняння ролі і місця держав і ТНК в сучасній світогосподарській системі.

Виклад основного матеріалу. Транснаціональним корпораціям належить вирішальна роль у глобалізації світової економіки; про розмах їх діяльності свідчить наявність у їх розпорядженні коштів, що часто перевищують розмір національного доходу національних держав. На ТНК припадає основна частина прямих іноземних інвестицій, вони контролюють до 40 % промислового виробництва у світі, половину міжнародної торгівлі. На підприємствах ТНК щорічно виробляється продукції на суму, що перевищує 6 трлн.дол.; на них працюють близько 73 млн. співробітників, тобто кожний десятий, зайнятий у світі, крім сільського господарства. 500 найпотужніших ТНК реалізують 80 % усієї виробленої продукції електроніки і хімії, 95 % фармацевтики, 76 % продукції машинобудування.

У сучасних умовах операції ТНК стають усе більш глобальними і при придбанні факторів виробництва, товарів та ринків орієнтуються на глобальний обсяг. Розміщення за

кордоном значної частини виробництва і багаточисельних філій, інтегрованих в єдину мережу продукування товарів і послуг, дозволяє транснаціональним корпораціям використовувати ресурси і конкурентні переваги багатьох країн. Це зумовлюється тим, що глобальній економіці властиве функціонування її суб'єктів, основане на пріоритеті інвестиційних зв'язків на рівні міжнародних відносин. Розвиток глобалізаційних процесів зменшує перешкоди на шляху транскордонного переміщення товарів, капіталу та послуг, сприяє уніфікації регулювання, що полегшує доступ на зарубіжні ринки, забезпечує стандартизацію вимог по переміщенню капіталу й платіжно-розрахункових операцій. Дія цих чинників сприяє інтенсифікації інвестиційних і фінансових потоків.

Діяльність ТНК забезпечує перелив капіталу, де є його надлишок, в країни, де є його нестача, що забезпечує задоволення інтересів як країн базування ТНК, так і приймаючих країн. Але, з іншої сторони, транснаціональний капітал доволі часто може діяти всупереч національній безпеці країн, розрушати державність країн, впливаючи негативно на політичну і економічну ситуацію в них. Створюючи конкуренцію національним державам, ТНК можуть здійснювати негативний вплив на розвиток національного бізнесу, що визиває протидію зі сторони національних економік.

Виступаючи в якості володарів могутніх ресурсів (прями інвестиції ТНК в приймаючі країни складають близько 200 млрд.дол.), ТНК застосовують різні способи тиску на державні уряди з ціллю зменшення імовірності інвестиційного ризику.

Неоднозначними є і взаємовідношення ТНК з урядами країн, де вони

базуються, хоча беззаперечним є признання великих можливостей ТНК і їх суттєву роль у вкладення капіталу в національну економіку.

Здійснюючи аналіз взаємовідношень ТНК і національних держав, необхідно акцентувати увагу на наступних основних моментах:

- 1) діяльність ТНК розцінюється урядами приймаючих країн з двох позицій: від неї можуть бути і вигоди, і втрати; особливо це стосується політичних втрат з точки зору загрози національному суверенітету;
- 2) враховуючи, що могутність ТНК на сучасному етапі досягла рівня, що можна співставити з могутністю багатьох держав, регулювання діяльності ТНК для національних урядів є не тільки проблематичним, а і часто навіть небезпечним;
- 3) у випадку країн з недостатньо розвинутою чи перехідною економікою узгодження інтересів держави з інтересами ТНК, основане на виробленні взаємовигідної економічної політики, має набагато більше переваг, ніж політика відкритого протистояння;
- 4) експорт ТНК будь-якої продукції в приймаючу країну забезпечує позитивний вплив на її національний доход, виходячи з того, що всі форми протекціонізму у більшості випадків приносять національній економіці більше шкоди, ніж користі; очевидно, що втрати національного споживача в результаті обмеження вибору і використання продукції, що програє з точки зору якості, не можуть бути компенсовані за рахунок покращення платіжного балансу і підтримки національного виробника;
- 5) ТНК, здійснюючи широке залучення іноземного капіталу, забезпечують зменшення безробіття у приймаючій країні; крім цього, рух прямих іноземних інвестицій сприяє переміщенню великих виробничих ресурсів, що позитивно впливає на зростання світового виробництва;
- 6) хоча ТНК в процесі інвестиційної експансії можуть визвати нестійкість національних інвестиційних процесів, конкретний результат залежить від того, яке підприємство компанія збирається створити або придбати на ринку приймаючої країни: орієнтоване на ринок, сировину і на робочу силу;
- 7) вкрай обережним повинно бути відношення національного уряду до намагань придбання ТНК підприємств приймаючої країни; як свідчить досвід розвинутих країн, підвищення рівня ефективності діяльності підприємств у таких випадках залишається лише в якості бажаного, на ділі іноземний інвестор використовує підприємство перш за все ефективно з точки зору лише власних інтересів;
- 8) використання ТНК в якості форми переказу капіталів трансфертних цін є однією із вагомих проблем приймаючих країн, зумовлених тим, що такого роду ціни встановлюються власне самими ТНК в процесі здійснення операцій між дочірніми компаніями і філіями, що належать корпораціям.

Враховуючи вищевикладені ознаки відношення ТНК з національними державами, доцільним є здійснення порівняння ролі і місця держав та ТНК в сучасній міжнародній системі. Одним із суттєвих є порівняння економічних

показників держав та ТНК.

Аналіз основних показників держав і ТНК (відповідно рівень ВВП і обсягу продаж) свідчить про те, що ні одна із існуючих ТНК не може конкурувати із країнами-лідерами, до яких відноситься США, Японія, Німеччина. В той же час ТНК випереджують такі держави як Фінляндія, Ірландія, Данія. Ведучі позиції займають ТНК у порівнянні з державами щодо рівня ефективності праці. Хоча лідирування по показникам абсолютної зайнятості належить державам, протилежна картина спостерігається із показником ефективності праці. Така ситуація зумовлена розбіжністю цілей держав і ТНК: держави прагнуть до забезпечення відповідного життєвого рівня всього населення, що визиває необхідність розвитку всіх сфер економічного життя, навіть у випадку їх недостатньої ефективності. ТНК ж, виходячи з основної цілі – нарощування прибутковості – концентрують свою діяльність на найбільш вигідних для них напрямках. Лідерство по показнику ефективності праці належать японським торговим компаніям, після яких слідує компанія виробничого спрямування та компанії високих технологій (хай-тек). Представляє інтерес оцінка фінансової стійкості держав і ТНК. Вартість майна і фінансових фондів ведучих ТНК вища, ніж золотовалютні резерви держав; виключенням є США, Німеччина, Китай, Японія, Сянган. Але, на відміну від держав, що володіють золотими запасами, у ТНК це, в основному, валютні резерви, нерухомість, цінні папери, вартість яких нестабільна. Тому по рівню фінансової стійкості держави мають чіткі пріоритети.

Що стосується співвідношення держав і ТНК в такій важливій сфері як виробництво технологій, то, на нашу думку, вирішальна роль продуцента інновацій і технологій на світовому ринку технологій залишається за національними інноваційними системами. Хоча це твердження не відповідає загальноприйнятому підходу до глобалізації в науково-технічній сфері, саме державні системи є найбільш вагомим осередком зростання технологічної інноваційної активності. Наукові дослідження і розробки пов'язані з надзвичайно вагомими фінансовими витратами і наявністю висококваліфікованих фахівців. Навіть ті ТНК, які ними володіють, не здатні здійснювати комплексні наукові розробки і дослідження по всім напрямкам фундаментальних і прикладних досліджень, акцентуючи увагу на впровадженні нових технологій не в одній, а в усіх виробничих галузях. Окрім цього, з правової точки зору ТНК є підпорядкованою одиницею по відношенню до держави, закони якої регулюють їх діяльність; тому національні уряди володіють більшими можливостями для створення відповідних умов в сфері науково-технічної діяльності.

Висновки. ТНК перетворились в головну силу ринкового виробництва і міжнародного розподілу праці, в домінуючий чинник світової економіки і міжнародних економічних відношень. Їх здатність гнучко пристосовувати механізм інвестиційної діяльності, організаційні методи і засоби до змін, що відбуваються в національній і світовій економіці, перетворили їх в глобальні господарюючі структури, що розглядають світове господарство як сферу

застосування свого капіталу. В правових аспектах ТНК поступаються державам, але, враховуючи тенденції зрощування політики і бізнесу, можливість лобіювання інтересів і впливу на політичні рішення, ТНК трансформуються у вагомні суб'єкти міжнародних відносин, інтереси яких будуть формувати геополітичну структуру світу у майбутньому.

Список літератури

1. Американские ТНК за рубежом: стратегия, направления, формы / Р.Зименков, Е. Романова // Мир.эк. и межд. отношения –2004 -№8- с. 45-53
2. Вплив транснаціональних корпорацій на структурні зрушення в країнах з перехідною економікою: Автореф. дис... канд. екон. наук: 08.05.01 / К.В. Панченко; Київ. нац. ун-т ім. Т.Шевченка. — К., 2004. — 20 с.
3. 3.Управління потоками капіталів у сучасній бізнес-моделі функціонування транснаціональних корпорацій: Моногр. / Л.В. Руденко. — К.: Кондор, 2004. — 478 с.
4. Форми організації бізнесу транснаціональних корпорацій в Україні / Г.О. Сталінська // Пробл. науки. — 2004. — N 9. — С. 43-47.